

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2021.i36.p.37

DMYTRO V. BUDIANSKYI

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Ukraine)

IVAN KAVALERIDZE'S DRAMATURGY ON THE SUMY STAGE

Abstract. *The characteristic features of I. Kavaleridze's drama is considered in the article. It is noted that there are signs of the artist's individuality, attraction to expressionist forms, artistic techniques characteristic for the art of sculpture: symbolism, monumentality, hyperbole.*

I. Kavaleridze was well versed in the drama laws, understood the specifics of the stage events construction, had a large arsenal of literary means, thanks to which the characters' monologues and dialogues were extremely expressive and colorful.

In his work, he implemented original solutions that were ahead of time. Therefore, many of the artist's ideas and achievements received due recognition only after his death.

I. Kavaleridze's creative heritage covers a wide range of both purely artistic and general philosophical problems. Among them the formation of the era of modernism and its features in the Ukrainian art of the early XX century, the impact of revolutionary ideas on the work of the 1920s, the role of spiritual leaders of the Ukrainian people T. Shevchenko and G. Skovoroda in the formation of national consciousness, political and ideological pressure on figurative art language and the formation of a socialist-realist canon, etc.

The analysis of the productions of I. Kavaleridze's plays "The First Furrow" and "Gregory and Paraskeva" on the stage of the Mykhailo Shchepkin Sumy Theater of Drama and Musical Comedy in 1970-1972.

The article notes that these plays were staged in Sumy for the first time in the history of Ukrainian theater. The premiere of "The First Furrow" (the play was called "Old Men") took place on March 19, 1970. The figure of the national genius Hryhoriy Skovoroda was also embodied for the first time on the stage in Sumy in the play "Hryhoriy and Paraskeva". It premiered on October 21, 1972. I. Rybchynsky, Honored Artist of the USSR, performed the production.

Creating generalized historical outlines of people's life, features of life at that time, depicting psychological portraits of people in various, sometimes-dramatic collisions, in the productions of I. Kavaleridze's plays on the Sumy stage the emphasis was on universal values such as virtue, love.

The main character was the Ukrainian people, who nurtured such large-scale historical figures, gave them strength and wisdom for great achievements. Based on publications in periodicals of that time, memoirs of Ukrainian directors, the peculiarities of the director's interpretation, stenographic and musical design of these plays on the Sumy stage are considered.

Considerable attention is paid to the analysis of acting works in I. Kavaleridze's plays. In particular, the peculiarities of the actor's embodiment of the image of the national genius Hryhoriy Skovoroda on the stage are presented.

It is noted that I. Kavaleridze's plays, created in a difficult political, social and ideological context, are rightly considered to be highly artistic works of Ukrainian drama.

Their staging was carried out on various theatrical stages, including Mykhailo Shchepkin Sumy Theater of Drama and Musical Comedy is an important page of national theatrical art.

Keywords: *play, drama, theater, innovation, directing, symbolism, premiere.*

Citation. Budianskyi D.V. Ivan Kavaleridze's dramaturgy on the Sumy stage. *Sumskyi istoryko-arkhivnyy zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XXXVI. 2021. Pp. 37-45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2021.i36.p.37

БУДЯНСЬКИЙ Д. В.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна)

ДРАМАТУРГІЯ ІВАНА КАВАЛЕРІДЗЕ НА СУМСЬКІЙ СЦЕНІ

Анотація. В статті розглянуто характерні риси драматургії І. Кавалерідзе. Зазначається, що в ній наявні ознаки художньої індивідуальності митця, тяжіння до експресіоністичних форм, художніх прийомів, характерних для мистецтва скульптури: символізм, монументальність, гіперболізація.

Творча спадщина І. Кавалерідзе охоплює широке коло як суто мистецьких, так і загальнофілософських проблем. Серед них – становлення епохи модернізму та його особливості в українському мистецтві початку ХХ століття, вплив революційних ідей на творчість 1920-х років, роль духовних лідерів українського народу Т. Шевченка та Г. Сковороди тощо.

Здійснено аналіз постановок п'єс І. Кавалерідзе “Перша борозна” та “Григорій і Параскева” на сцені Сумського театру драми та музичної комедії імені М.С. Щепкіна у 1970-1972 роках. У статті наголошується, що саме на сумських підмостках ці п'єси були поставлені вперше в історії українського театру. Прем'єра “Першої борозни” (вистава мала назву “Старики”) відбулась 19 березня 1970 року. А постать національного генія Григорія Сковороди також вперше на театральній сцені була втілена саме у Сумах у виставі “Григорій і Параскева”. Прем'єра відбулась 21 жовтня 1972 року. Постановку здійснив заслужений артист УРСР І. Рибчинський.

На основі публікацій у періодичних виданнях того часу, спогадів українських режисерів розглянуто особливості режисерської інтерпретації, стенографічного та музичного оформлення цих п'єс на сумській сцені.

Значну увагу приділено аналізу акторських робіт у виставах за п'єсами І. Кавалерідзе. Зокрема, представлено особливості акторського втілення на сцені образу національного генія – Григорія Сковороди. Зазначено, що п'єси І. Кавалерідзе по праву вважаються високохудожніми творами української драматургії. Їх інсценізація здійснена на різних театральних сценах, зокрема у Сумському театрі драми та музичної комедії ім. М. С. Щепкіна є важливою сторінкою вітчизняного театального мистецтва.

Ключові слова: п'єса, драматургія, театр, новаторство, режисура, символізм, прем'єра.

Цитування. Будянський Д.В. Драматургія Івана Кавалерідзе на сумській сцені // Сумський історико-архівний журнал. №XXXVI. 2021. С. 37-45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2021.i36.p.37

Іван Кавалерідзе – знакова постать української культури, видатний митець, новатор і авангардист, який здійснив вагомий внесок у збагачення вітчизняної та світової мистецької спадщини. Відзначаючи його енциклопедичні знання, різнобічну обдарованість, яка була втілена у справжні шедеври скульптури, кіно, театру, драматургії І. Кавалерідзе на міжнародному рівні був визнаний “українським Мікеланджело” (Капельгородська, 2007: 3).

У своїй творчості він реалізував оригінальні рішення, які випереджали час. Крім того, не можна не брати до уваги усі складнощі творчого самовираження митця в часи радянського тоталітаризму. Тому багато ідей і здобутків митця отримали належне визнання лише після його смерті.

Творча спадщина І. Кавалерідзе охоплює широке коло як суто мистецьких, так і загальнофілософських проблем. Серед них – становлення епохи модернізму та його особливості в українському мистецтві початку ХХ століття, вплив революційних ідей

на творчість 1920-х років, роль духовних лідерів українського народу Т. Шевченка та Г. Сковороди у становленні національної свідомості, політико-ідеологічний тиск на образну мову мистецтва і формування соцреалістичного канону тощо.

Сучасні мистецтвознавці (Л. Барабан, С. Зінич, Н. Капельгородська, О. Синько та інші), аналізуючи значну творчу спадщину І. Кавалерідзе, ґрунтовно досліджують його художні пошуки, новаторські ідеї, масштабність розкриття тем в різних видах мистецтв.

Низку публікацій присвячено аналізу кінематографічного та театрального доробку І. Кавалерідзе (С. Зінич, Н. Капельгородська), окремих аспектів драматургічної творчості (Л. Барабан), місця драматургії Івана Кавалерідзе в загальному процесі розвитку українського театру другої половини ХХ ст. (Г. Синько), мистецтвознавчому аналізу конкретних п'єс (М. Сулима) тощо.

Проте, творча діяльність митця, який народився на Роменщині Сумської області, у галузі театрального мистецтва саме на Сумщині і, зокрема, дві постановки його п'єс на сумській сцені, наразі мало досліджені в історико-культурологічному та мистецтвознавчому аспектах.

Мета статті – аналіз театральних постановок п'єс І. Кавалерідзе “Перша борозна” (“Старики”) та “Григорій і Параскева” у Сумському театрі драми та музичної комедії імені М. Щепкіна у 1970-1972 роках.

Іван Кавалерідзе звернувся до драматургії вже у зрілому віці. У спогадах видатного митця про це зазначено: “... нове захоплення – театр. Працюю над п'єсами... П'єси читають, приймають, ставлять. Головатюк в Тернополі, Оглоблін в Харкові та Дніпропетровську, Рибчинський у Сумах. Радісно співробітничати зі здібними людьми, які у постійному пошуку” (Кавалерідзе, 1988: 122).

На той момент у нього вже був досвід керівництва аматорським театральним колективом в Ромнах (Селянський театр при Роменському повітовому відділі освіти); дружба з Л. Курбасом, Б. Глаголіним, М. Терещенком, В. Оглобліним; робота з Н. Ужвій, Л. Сердюком, С. Шагайдою та іншими корифеями української сцени, яких він запрошував до співпраці у своїх кінокартинах (Зінич, 1971).

І. Кавалерідзе почав писати п'єси у складний, драматичний для творчої інтелігенції час. Жертвами тоталітарної системи стали М. Куліш, І. Кочерга та інші талановиті митці.

Звертаючись до історичного сюжету, філософської притчі, конфліктної ситуації, І. Кавалерідзе створював п'єси, які не досить часто знаходили підтримки у теоретиків соціалістичного реалізму, які віддавали перевагу героїко-романтичним інсценізаціям і побутовим комедіям.

Драматургія І. Кавалерідзе була тісно пов'язана з розвитком європейського театрального мистецтва другої половини ХХ ст. Водночас, в ній наявні ознаки художньої індивідуальності митця, тяжіння до експресіоністичних форм, художніх прийомів, характерних для мистецтва скульптури: символізм, монументальність, гіперболізація.

На думку відомих дослідників біографії та творчості митця С. Зінич та Н. Капельгородської, у драматичних творах Кавалерідзе: “... відчутна індивідуальна художня манера, вірність своїм мистецьким засадам. Митець, як і раніше, уникає вузьких, побутових сюжетів. Як і на екрані, він художньо досліджує великі пласти життєвого матеріалу, втілюючи його в жанрах, що дозволяють показати цілі соціальні групи чи верстви людей, попри широкі, епічно розгорнуті картини народного буття” (Зінич, 1971: 155).

Як автор сценаріїв до більшості своїх кінокартин І. Кавалерідзе добре володів законами драматургії, розумів специфіку побудови сценічних подій, мав великий арсенал літературних засобів, завдяки чому монологи та діалоги персонажів були надзвичайно експресивними, виразними та колоритними.

Голова секції драматургії Спілки письменників України М. Зарудний відзначав новаторський характер п'єс І. Кавалерідзе: "Драматурги України всіх поколінь відстоюють новаторство, пошук нових форм у зображенні трудової людини. Нас радує, наприклад, що "Перший гріх" О. Коломійця не схожий з "Центральною зоною" І. Муратової, а "Тригорій і Параскева" І. Кавалерідзе жодною ситуацією не нагадують "Кому кують зозулі" О. Підсухи. Кожна п'єса – це інтересно, по-своєму прочитана сторінка з минулого чи сьогоденного життя. Кожен з авторів не обмежився лише фотографуванням виробничих процесів, а прагнув якнайповніше відобразити складний, часом суперечливий світ своїх героїв" (Відповідальність, 1971: 4).

У драматургічному доробку І. Кавалерідзе більше десяти п'єс ("Вотанів меч", "Перекоп", "Перша борозна", "Тригорій і Параскева", "Яв", "Миша в порожній корзині", "Білі лебеді і миргородська калюжа", "Сіль", "Куб, куля, тарілка", "Мати недородила" та ін.), з яких лише 4 були поставлені на театральних сценах (Синько, 2014).

Видатний український режисер В. Оглобін, який здійснив постановки 4 п'єс майстра в різних театрах України, зазначав, що драматургічна творчість І. Кавалерідзе стала "...відкриттям, хоч автор не завжди враховував специфіку театру. Ми часто обговорювали матеріали кожної п'єси, шукали кращі варіанти. У ті часи до митця ставилися з особливою упередженістю. Всі мої спроби провести його п'єси через Міністерство культури закінчувалися поразкою" (Оглобін, 1997: 59).

Характерними особливостями драматургічного стилю митця були критичне осмислення сучасних для нього подій та сатирична спрямованість. У багатьох п'єсах піднімалась проблема збереження людської гідності та самосвідомості.

У психологічній драмі "Перша борозна", яка була створена на основі кіносценарію "Вершник на здибленому коні" (1969 р.), автор звернувся до складного мистецького жанру – історичної драми, в основу якої покладені події з минулого українського народу. Сам автор визначив жанр твору як "героїчна поема". Зазначимо, що до історичної тематики І. Кавалерідзе постійно звертався у більшості своїх творчих робіт, реалізованих у різних видах мистецтва (скульптурі, кінематографії, театрі) (Кавалерідзе, 1976).

Сюжетну композицію драматург побудував в кінематографічній манері, для якої характерна швидка зміна картин (епізодів), об'єднаних наскрізною лінією, що розкриває основний конфлікт твору.

Головного героя Петра Запорожця показано в різних іпостасях: насамперед важке дитинство на каторзі, куди було заслано його батька, виснажливе навчання у Петербурзькому технологічному інституті, перебування у в'язниці, як період складних життєвих випробувань. Проте, прийом хронологічного викладу подій життя головного героя спрямований, перш за все, на демонстрацію його духовного та особистісного становлення, формування громадянської позиції. Через біографію однієї людини автор показує загальнонаціональні явища та процеси початку ХХ століття (Кавалерідзе, 1969).

У "Першій борозні", як і в інших драматургічних творах І. Кавалерідзе, слово відіграє образну, символічну функцію та створює емоційно-експресивний ефект. Тому кожен персонаж, навіть другорядний, має індивідуальну манеру висловлювання та інтонацію (Кавалерідзе, 1976).

В першу чергу це можна проілюструвати на прикладі головного героя Петра Запорожця та його батька – Кузьми, для яких характерною рисою є вираження ключових ідей у формі притчі. Репліки персонажів п'єси, особливо в кульмінаційних сценах, мають афористичний характер. Так, зокрема, одній із героїнь належать такі слова: "Історію людства треба добре знати од стародавніх часів до сьогодні, щоб зрозуміти, яким шляхом йти далі до нашого завтра" (Кавалерідзе, 1976: 174).

Фінальною метафорою п'єси, яка виражає головну ідею твору, стали слова маленького хлопчика: "Діду, я випущу свого снігура! Я не можу... Я не хочу, щоб він сидів у клітці!", які він вигукує побачивши виснаженого після тортур Петра Запорожця (Кавалерідзе, 1976: 191).

У п'єсі прослідковується емоційне наповнення епізодів, яскравість і типажність дійових осіб, вчинки яких розкриваються в гострих конфліктах.

Глибокі метафори, образи, романтичне зображення героїзму народної боротьби, сильні характери персонажів, динамічний сюжет п'єси "Перша борозна" І. Кавалерідзе по праву дають можливість віднести цю п'єсу до скарбниці вітчизняної драматургії. У 1970 році цей драматургічний твір І. Кавалерідзе отримав третю премію на закритому конкурсі, який проводили Міністерство культури та Спілка письменників України (Зінич, 1971: 183).

У березні 1970 року на сцені Сумського театру імені М. Щепкіна (саме таку назву мав заклад на той час) відбулась прем'єра вистави "Старики" за п'єсою І. Кавалерідзе "Перша борозна", у постановці режисера Ігоря Рибчинського. Головну роль – Петра Запорожця майстерно зіграв артист В. Будянський. Добре запам'ятались глядачам і характерні образи Марії (артистка Н. Михайлова), Кржижановського (артист Д. Тараненко), Григоровича (заслужений артист УРСР А. Носачов) та інші (Зінич, 1971: 169).

У своїх спогадах про І. Кавалерідзе режисер В. Оглоблін зазначав, що постановку "Стариків" Сумського театру ім. М.С. Щепкіна "...добре сприйняла публіка, але перший секретар обкому Ватченко заборонив виставу, оскільки "українська дівчина не могла закохатись у німця". Суть п'єси не сприйняв" (Оглоблін, 1997: 60).

Ще однією виставою за п'єсою І. Кавалерідзе "Григорій і Параскева", яка також була адаптацією для театральної сцени кіноповісті "Григорій Сковорода" (співавтор Н. Петренко), відкрив театр ім. М. Щепкіна 39 сезон (Прем'єри сезону, 1973: 1). Прем'єра відбулась 21 жовтня 1972 року (Поборончук, 1972: 6). Постановку здійснив заслужений артист УРСР І. Рибчинський.

З цього приводу дослідник творчості І. Кавалерідзе Л. Владич зазначає, що через чотирнадцять років після виходу на екрани фільму "Григорій Сковорода" у Сумському театрі імені М.С. Щепкіна "...побачила світ рампи його трагедія "Григорій і Параскева". П'єса не є сценічним варіантом фільму, хоча в ній діють ті ж герої. Це цілком оригінальні твори, об'єднані, зокрема, загальною думкою про зв'язок Сковороди з народом та непримиренному конфлікті філософа з гнобителями" (Кавалерідзе, 1988: 134).

Автор залишив в основі п'єси сюжет кіноповісті, яка складалась з 10 частин, проте скоротив трагедію до двох дій, за рахунок чого вдалося значно згустити сюжетні колізії та підвищити динамізм розвитку подій.

Також у п'єсі автор поглибив характеристики окремих персонажів (Параски, Сагури, Василя Томари). Деякі образи, присутні у кінофільмі, зазнали суттєвих змін.

Перед глядачем швидко змінювались картини-кадри, кожен з яких розкривав певний епізод біографії Г. Сковороди за допомогою театральних художніх засобів.

Образ видатного філософа у п'єсі характеризується такими якостями, як працьовитість, чесність, скромність, моральна чистота, непримиренність до соціально-моральних викривлень.

Слідом за П. Тичиною (поетична драма "Григорій Сковорода") І. Кавалерідзе у своїй п'єсі здійснив спробу передати внутрішній світ, душевні боріння і порухи, стосунки із навколишнім світом народного мислителя (Л. Барабан, 1992: 27). Думки і погляди філософа на життєво важливі для нього особисто і простого українського люду теми відображені у численних бесідах-діалогах Г. Сковороди з іншими персонажами твору.

Автор не обмежується констатацією та художньою обробкою біографічних епізодів з життя Г. Сковороди. Широкі узагальнення, паралелі між минулим і сучасністю, глибокі метафори розкривають масштаб постаті Г. Сковороди в українській та світовій культурі та демонструють вплив його ідей на нащадків.

Одним із “надзавдань” твору І. Кавалерідзе можна вважати ідею “соціального оптимізму”, тобто зміцнення віри у краще майбутнє українського народу, який обов’язково здолає гнобителів і побудує вільну, демократичну, квітучу державу (Барабан, 1992: 27).

Головною перевагою п’єси “Григорій і Параскева” на думку мистецтвознавців є “...глибока народність і національний характер, які виявляються не в окремих предметах побуту, а в усьому образному ладі, в усій манері зображення героїв і подій” (Зінич, 1971: 142). Тож український фольклор у п’єсі виступав у якості важливого компонента загальної дії.

Експресивні, лаконічні діалоги та монологи, афористичні репліки з уст головного героя, наростання гострого конфлікту філософа зі світом, який “ловив його, та не спіймав”, вдале стенографічне (художник Л. Лученко) та музичне оформлення (народнопісенні мотиви в обробці головного диригента театру В. Серебрякова), барвисті костюми (художник А. Кириченко) – такими були обриси знакової для українського театру вистави щепкінців (Гаврилов, 1972: 6).

Важливою характеристикою драматичного твору І. Кавалерідзе є його сатирична спрямованість. Автор переніс морально-етичний аспект філософії Сковороди на соціальний ґрунт. Проблема становлення вільної людської особистості розкривалась на фоні боротьби філософа (захисника “голяків”) з державними “болванами”, які були представлені у характерних образах: цариці Єлизавети (артистка Н. Михайлова), єпископа Самуїла (артист Є. Панченко), графа Розумовського (артист В. Курта), губернатора (артист П. Собецький).

Проте, головне драматичне дійство розгорталось навколо ключових персонажів: Григорія Сковороди (артисти В. Будянський, С. Дідусенко), його коханої Параскеви (артистка Є. Серебрякова) та козацького полковника, псевдопатріота Остапа Томари (заслужений артист УРСР А. Носачов), які утворюють своєрідний трикутник, що рухає весь конфлікт (Гаврилов, 1972: 6).

Творчою перемогою, на думку театральних критиків та глядачів, був визнаний образ Григорія Сковороди: “Артист Василь Будянський веде роль Сковороди сильно, переконливо, з піднесенням. Відчувається, що блискучого зовнішнього і психологічного перевтілення він досяг великою роботою. Деяку скутість, одноманітність рухів можна зрозуміти. Молодому актору (зазначимо, що В. Будянському на той час було 29 років) уперше довірено такий складний, глибокопсихологічний образ. В цілому можна твердити, що режисер постановки заслужений артист УРСР І. Рибчинський не помилився у виборі кандидатури на головну роль” (Поборончук, 1972: 6).

Обравши публіцистичні та яскраві барви (на відміну від лірико-романтичних, якими користувався С. Дідусенко), В. Будянський створив гостросоціальний образ філософа-бунтаря й захисника голоти: “Довершений образ Сковороди зіграв відомий актор В. Будянський. Актор вдало показав своєю грою постать людини, яка чужі страждання сприймає як свої. Г. Сковорода вступає в поєдинок не зі злом взагалі, а з конкретними носіями нещастя і жорстокості” (Синько, 2014: 102). За цю роботу В. Будянський був відзначений дипломом III ступеня на Республіканському огляді робіт театрів з молодими акторами і творчих досягнень артистичної молоді (Вітаємо переможців, 1973: 5) і отримав схвальний відгук самого І. Кавалерідзе (Кавалерідзе, 1988).

Параскеву Задорожну (образ достатньо стереотипний для української драматургії), яка демонструє широкий діапазон рис свого характеру: від жіночності та романтичності до незламної гордості, своєрідно і талановито зіграла артистка Є. Серебрякова.

Образ головного опонента Сковороди – душовласника, виплеканого милостями царського режиму Єлизавети, “землячка”, який шкуру дере з “братів незрячих-гречкосіїв” (Т. Шевченко) Остапа Томари був яскраво втілений на сцені А. Носачовим (Гаврилов, 1972: 6). Кожен вихід актора на сцену у цій виставі “...демонстрація акторської майстерності...він зіграв широко, натхненно. Завдання показати жорстокого, всевладного поміщика Остапа Томару, полковника Переяславського він виконав повністю” (Поборончук, 1972: 6). Помітним був образ і дружини Остапа Томари – Марії Тарасівни (артистка Н. Домбровська).

Складний шлях морального становлення під впливом ідей Сковороди представлений в образі Василя Томари (артисти А. Тихомиров, О. Рибчинський), який в одному з монологів звертається до батька суто сквородинськими словами: “Науки у всьому – “альфа й омега”. Неук не може сіяти хліб, неук не може працювати на пасіці, гнати дьоготь, давити олію... Закон старіє – перестає бути законом, краса в’яне – перестає бути красою, бог втрачає святість – ідолом стає!” (Кавалерідзе, 1976: 213). На думку театральних критиків цей образ був недостатньо переконливо втілений артистом А. Тихомировим: “У його темпераментній, поривній грі іноді трапляються інфантильні нотки, місцями він “пересолоджує” свого героя” (Поборончук, 1972: 6).

Український народ, захисником якого виступає Г. Сковорода, представлений героїчними постатями Степана Сагури (артист В. Постников), садівника Федора (заслужений артист УРСР І. Дехта), Параскевою Задорожною.

У тюрмі, в якій була ув’язнена головна героїня, лаконічно та реалістично була відтворена картина двобою світоглядів бідноти і ката. У цій сцені, як і в деяких інших, перед глядачем був розкритий глибокий психологізм акторської гри артиста В. Неведрова, який у виставі зіграв роль Герасима – економа Томари: “Уставнику Герасиму, економу в садибі Томари, небагато відведено слів автором трагедії. Та переконлива гра молодого, здібного актора Валерія Неведрова залишила позначки в пам’яті глядача” (Поборончук, 1972: 6).

Вистава за п’єсою “Григорій і Параскева” була показана щепкінцями на столичних підмостках 1 грудня 1972 року, а згодом її побачили і глядачі українського телебачення з нагоди вшанування 250-річчя від дня народження видатного мислителя (Барабан, 2013).

Таким чином, драматургічні твори І. Кавалерідзе “Перша борозна” та “Григорій і Параскева” на початку 70-х років минулого століття посідали важливе місце у репертуарі Сумського театру імені М.С. Щепкіна.

Важливо наголосити, що саме на сумських підмостках ці п’єси були поставлені вперше в історії українського театру: “Перша борозна” (вистава мала назву “Старики”) 19 березня 1970 року, майже одночасно із “Вершником на здібленому коні”, який був поставлений Тернопільським академічним театром ім. Т. Шевченка (режисер М. Тараненко, сценографія С. Данилишина) 11 квітня у театральному сезоні 1970-1971 років (Зінич, 1971, с. 165).

А постать національного генія Григорія Сковороди також вперше на театральній сцені була втілена саме у Сумах у виставі “Григорій і Параскева”.

Сумська преса відреагувала на цю подію численними публікаціями, в одній з яких зокрема зазначалось: “Відрадно, що в переддень 250-річчя з дня народження Григорія Сковороди честі уперше в республіці поставити спектакль про видатного українського мислителя удостоїлися саме сумчани” (Поборончук, 1972: 6).

З огляду на це, можна говорити про акторську майстерність, режисерську зрілість, відкритість до новаторських пошуків у сфері театральної драматургії та високий загальний художній рівень колективу сумських щепкінців.

Створюючи узагальнені історичні обриси народного буття, особливості тогочасного побуту, змальовуючи психологічні портрети людей у різних, часом драматичних колізіях, у постановках п'єс І. Кавалерідзе на сумській сцені акцент був зроблений на загальнолюдських цінностях, таких як доброчесність, любов, свобода; зло засуджувалось у будь-яких проявах; а головним героєм, по-суті, виступав український народ, який виплекав такі масштабні історичні постаті, дав їм силу і мудрість для великих звершень (Сулима, 2011).

Таким чином, у складній картині розвитку українського театру ХХ століття творчість І. Кавалерідзе посідає особливе місце. Театральна критика досить стримано оцінювала драматургічні здобутки І. Кавалерідзе, хоча деякі п'єси були відзначені різноманітними нагородами. Його п'єси були досить складними для інсценізації, оскільки були створені у кінематографічній манері, характерними рисами якої були поділ дійства на велику кількість епізодів, майже цілковита відсутність розлогих театральних монологів, психологічних півтонів, висока динаміка розгортання подій.

Герої його п'єс – непересічні історичні особистості, які втілюють українські національні риси: волелюбність, чесність, справедливість тощо. Їх характери розкриваються у драматичних колізіях. У своїх драматургічних творах автор піднімає не лише вічні питання: життя, смерті, любові, ненависті, але висвітлює актуальні проблеми національного та соціального характеру.

Аргументовано можна вважати п'єси І. Кавалерідзе, написані у дуже складний в політичному, соціальному та ідеологічному контексті час, високохудожніми творами української драматургії. А їх інсценізація здійснена на різних театральних сценах, зокрема у Сумському театрі драми та музичної комедії імені М.С. Щепкіна (у 2020 році заклад отримав статус національного) є важливою сторінкою вітчизняного театального мистецтва.

В цілому новаторські пошуки І. Кавалерідзе у галузі театального мистецтва потребують подальших культурологічних та мистецтвознавчих досліджень.

Література:

Барабан, 1992 – *Барабан Л.* Соціальна драма “Григорій і Параскева” І. Кавалерідзе в контексті розвитку української історичної драматургії 40-80-х років // Нові аспекти в дослідженні творчості Івана Кавалерідзе. 1992. С.27-29.

Барабан, 2013 – *Барабан Л.* Деяко про Івана Кавалерідзе-драматурга // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. Збірник наукових праць. 2013. № 12. С.263-272.

Відповідальність, 1971 – Відповідальність між сучасним і майбутнім // Український театр. 1971. № 2. С.4.

Вітаємо переможців, 1973 – Вітаємо переможців // Український театр. 1973. № 1. С.5.

Гаврилов, 1972 – *Гаврилов П.* Григорій Сковорода на сумській сцені // Ленінська правда. 1972. 22 листопада. С.6.

Зінич, 1971 – *Зінич С.Г., Капельгородська Н.М.* Іван Кавалерідзе. Київ, 1971. 183 с.

Кавалерідзе, 1988 – *Кавалерідзе І.П.* Сборник статей и воспоминаний. Киев, 1988. 179 с.

Кавалерідзе, 1969 – *Кавалерідзе І.П.* Так починалася робота на революцію. Київ, 1969. 61 с.

Кавалерідзе, 1976 – *Кавалерідзе І.П.* П'єси. Київ, 1976. 239 с.

Капельгородська, 2007 – *Капельгородська Н.М.* Кавалерідзе І. Життя і творчість. Київ, 2007. 335 с.

Оглоблін, 1997 – *Оглоблін В.* Нас єднала справжня дружба // Новаторство Івана Кавалерідзе. Київ, 1997. С. 59-60.

Поборончук, 1972 – *Поборончук М.* Разючий меч істини // Червоний промінь. 1972. 26 жовтня. С. 6.

Прем'єри сезону, 1973 – Прем'єри сезону: про постановку п'єси І. Кавалерідзе “Григорій і Параскева” на сцені Сумського театру ім. М. Щепкіна // Український театр. 1973. № 1. С. 1.

Синько, 2014 – *Синько Г.П.* Драматургія Івана Кавалерідзе в контексті розвитку театру в Україні другої половини ХХ ст. // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Мистецтвознавство. 2014. №31. С. 99-104. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2014_31_161.

Сулима, 2011 – *Сулима М.* Трагедія Івана Кавалерідзе “Григорій Сковорода (Григорій і Параскева)” // Переяславські Сковородинські студії. 2011. №1. С.130-135. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prckc_2011_1_23

References:

Baraban, 1992 – *Baraban L.* Sotsialna drama “Hryhorii i Paraskeva” I. Kavalerydze v konteksti rozvytku ukrainskoi istorichnoi dramaturhii 40-80-tykh rokiv [Social drama “Grigory and Paraskeva” in the context of the development of Ukrainian historical drama of the 40-80s] // Novi aspekty v doslidzhenni tvorchosti Ivana Kavalerydze. *Sumy*. 1992. P.27-29. [in Ukrainian].

Baraban, 2013 – *Baraban L.* Deshcho pro Ivana Kavalerydze-dramaturha [Something about Ivan Kavalerydze, the playwright] // *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia im.I.K. Karpenka-Karoho*. Zbirnyk naukovykh prats. 2013. №12. 263-272 p. [in Ukrainian].

Vidpovidalnist, 1971 – Vidpovidalnist mizh suchasnym i maibutnim [Responsibility between the present and the future] // *Ukrainskyi teatr*. 1971. №2. P.4. [in Ukrainian].

Vitaiemo peremozhtsiv, 1973 – Vitaiemo peremozhtsiv [Congratulations to the winners] // *Ukrainskyi teatr*. 1973. №1. P.5. [in Ukrainian].

Havrylov, 1972 – *Havrylov P.* Hryhorii Skovoroda na sumskii stseni [Hryhorii Skovoroda on the Sumy stage] // *Leninska pravda*. 1972. 22 lystopada, P.6. [in Ukrainian].

Zynych, 1971 – *Zynych S.H., Kapelhorodska N.M.* Ivan Kavalerydze. Kiev, 1971. 183 p. [in Ukrainian].

Kavalerydze, 1988 – *Kavalerydze Y.P.* Sbornyk statei y vospomynanyi [Collection of articles and memoirs]. Kiev, 1988. 179 p. [in Russian].

Kavalerydze, 1969 – *Kavalerydze Y.P.* Tak pochynalasia robota na revoliutsiiu [The work for the revolution began in this way]. Kiev, 1969. 61 p. [in Ukrainian].

Kavalerydze, 1976 – *Kavalerydze Y.P.* Piesy [Plays]. Kiev, 1976. 239 p. [in Ukrainian].

Kapelhorodska, 2007 – *Kapelhorodska N.M.* Kavalerydze I. Zhyttia i tvorchist [Kavalerydze I. Life and work]. Kiev, 2007. 335 p. [in Ukrainian].

Ohloblin, 1997 – *Ohloblin V.* Nas yednala spravzhnia druzhba [We were united by true friendship] // *Novatorstvo Ivana Kavalerydze*. Kiev, 1997. P.59-60. [in Ukrainian].

Poboronchuk, 1972 – *Poboronchuk M.* Raziuchyi mech istyny [The striking sword of truth]. Chervonyi promin.1972. 26 October. P.6. [in Ukrainian].

Premiery sezonu, 1973 – Premiery sezonu: pro postanovku piesy I. Kavalerydze “Hryhorii i Paraskeva” na stseni Sumskoho teatru im. M. Shchepkina [Premieres of the season: about the staging of I. Kavalerydze’s play “Hryhorii and Paraskeva” at Shchepkin Sumy Theater] // *Ukrainskyi teatr*. 1973. №1. P. 1. [in Ukrainian].

Synko, 2014 – *Synko H.P.* Dramaturhiia Ivana Kavalerydze v konteksti rozvytku teatru v Ukraini druhoi polovyny XX st. [Ivan Kavalerydze’s drama in the context of the development of theater in Ukraine in the second half of the XX century] // *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Mystetstvoznavstvo*. 2014. №31. P.99-104. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2014_31_161. [in Ukrainian].

Sulyma, 2011 – *Sulyma M.* Trahediia Ivana Kavalerydze “Hryhorii Skovoroda (Hryhorii i Paraskeva)” [Ivan Kavalerydze’s tragedy “Grigory Skovoroda (Grigory and Paraskeva)”] // *Pereiaslavski Skovorodynski studii*. 2011. №1. P.130-135. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prckc_2011_1_23 [in Ukrainian].